

Státní finanční hospodářství rakouské i v druhé polovici naší monarchie a povážlivá nebezpečí jeho.

I.

Skrovnost hmotných prostředků a blahobytu v naší monarchii proti sousedním státům západní a střední Evropy.

Finanční hospodářství jednotlivých zemí nebylo by správně posuzováno, kdyby se jen prostě srovnávala státní vydání navzájem na př. podle počtu obyvatel.

V každém státě je nezbytno vedle toho hleděti ke všem hmotným poměrům obyvatelstva, zvláště k jeho celkové zámožnosti a v druhé řadě ještě k vlastnímu jmění státnímu.

Velikost a tíži státních břemen, jak se projevuje vůči obyvatelstvu, nelze tedy posuzovati z pouhého srovnání sum různých státních vydání — (po případě státních důchodů) — s počtem obyvatelstva. Takové usuzování, kolik korun nebo franků různých státních vydání připadá na jednoho obyvatele, nebylo by pro velikost státních břemen nejen naprosto výstižným, nýbrž svádělo by spíše ke klamným i nesprávným důsledkům.

V jednotlivých zemích jeví se totiž veliká různost hmotného blahobytu a úkojných prostředků jako při jednotlivých soukromých hospodářstvích. Táž suma státního peněžitého vydání na jednotlivého obyvatele zcela jinak zatíží poplatníky v zemi chudé nežli v zemi zámožné nebo bohaté. Je tomu zrovna tak, jako kdyby v domácnosti se skrovnými celkovými důchody chtěli podobně vydávati jako v rodinách oplývajících přebytkem. Přepych — třeba sebe nákladnější — nemusí uškoditi boháči, který má dosti prostředků, ale zničí zajisté chudáka, kterému nezbude pak ani na ukojování nezbytných životních potřeb. Jistá země může se odvážiti snad i na zbytečná vydání,

když její obyvatelstvo je v celku i v částech přiměřeně zámožné, ale země chudší se může takovým způsobem zakrváceti a nezbude jí pak prostředků ani na nejnnutnější nezbytnosti existenční.

Naše monarchie ve svém celku jakož i oba její státy: království a země v říšské radě zastoupené i země koruny uherské jsou proti ostatním státům západní a střední Evropy z e m ě m i n e s p o r n ě c h u d ý m i a to jak svým přírodním bohatstvím, tak i způsobilostmi a schopnostmi svého obyvatelstva. V našich projevech, — zejména úředních, — se ovšem tato trapná skutečnost hledí všelijak zatajovati i přikrašlovati. Ano považuje se to částečně za vlasteneckou povinnost býti toho přesvědčení a namlouvati si, že naše soukromé i veřejné hospodářství nepokulhává silně za cizinou. Proto vyličují se mnohdy naše země až tak, jako by byly zvláštními přednostmi nadány. Ale rozumnější zajisté bylo by zpytovat své vady i nedostatky, poznati, jak děsivě jsme se opozdili ve všech směrech za obrovsky pokračujícími sousedními zeměmi na západu i na severu, a hleděti pak s největším úsilím doháněti, v čem jsme se obmeškali.

V těchto úvodních úvahách bude podán především přehled našich hmotných zdrojů jakož i prostředků těžebních a úkojných, jak se jeví proti hlavním zemím v našem sousedství. Pokusíme se vystihnouti sice co možná stručně, ale přece s dostatečnou úplností, jaké je naše těžení zemědělské, jaké je naše bohatství horní, jak jsme vyspělí v průmyslu, jak v dopravě po suché zemi i po moři, jaké jsou naše obchodní styky s cizinou i konečně jaká se projevuje naše zámožnost rozdělením důchodů mezi obyvatelstvem:

1. *Zemědělské (i lesní) těžení Rakouska i Uherska proti cizině.*

Oba státy naší monarchie jsou dosud převážně zemědělskými. Cislajtanie sice jest už na přechodu k zemím průmyslovým a obchodním, ale ještě v r. 1900 podle sčítání přes $\frac{3}{6}$ osob výdělečně činných bylo v Cislajtanii zaměstnáno při zemědělství a značně přes polovici ($52\frac{1}{2}\%$ skoro) obyvatelstva bylo hlavně jen od zemědělství živo (byli zemědělskými příslušníky).

Můžeme bezpečně tvrditi, že je dosud v Cislajtanii aspoň polovice a v Uhrách dvě třetiny obyvatelstva, a v celé monarchii (bez anektovaných zemí!) tedy jistě asi $\frac{4}{7}$ obyvatelstva zemědělskými příslušníky. Proti tomu v Německu je zemědělských příslušníků sotva $\frac{2}{7}$, ve Francii něco přes $\frac{2}{5}$, v Dánsku něco přes 40%. V ostatních státech západní Evropy

zemědělské obyvatelstvo je už dosti podřízeným zlomkem; ve Velké Británii jen sotva $\frac{1}{12}$, v Belgii asi $\frac{1}{6}$, v Nizozemí něco přes $\frac{1}{4}$ obyvatelstva. Pouze Rusko a Itálie z větších států evropských mají ještě poměrně značnější podíl zemědělského obyvatelstva nežli je ho u nás.

Podle toho bychom mohli souditi, že v naší monarchii bude aspoň zemědělských plodin i dobytka poměrně mnohem více nežli v ostatních průmyslových a obchodních zemích, že tedy naše obyvatelstvo, když se věnuje po větce ještě zemědělství, bude aspoň míti jistou hojnost rostlinné a masité potravy.

Ale statistická data rostlinného a živočišného těžení to neprokazují, jak se o tom přesvědčíme z následujících skutečností:

V průměru let 1906—1909 byla roční čistá úroda všech druhů obilí a brambor (při čem 5 q brambor = 1 q obilí čítáme):

	mil. q	mil. obyv.		mil. q	mil. obyv.
v Rusku . . .	460	na 130	v Uhrách . .	116·5	na 20·4
v Německu . .	320·3	» 62·4	v Rakousku . .	97·7	» 28·—
ve Francii . .	167—	na 39·3	v Rakous.-Uh.	214·2	» 48·4

Podle toho připadlo by na jednoho obyvatele obilí a brambor (v obilním ekvivalentu) z domácí čisté úrody:

v Uhrách	571 kg	ve Francii	425 kg
v Německu	513 »	v Rusku	354 »
v Rakousko-Uher.	443 »	v Rakousku	349 »

Největší podíl obilních plodin a brambor na hlavu z těchto států připadá sice v Uhrách, protože je tam poměrně malá lidnatost a skoro největší procento veškery půdy je věnováno pěstění oněch plodin (v Uhrách se pěstily obilí a brambory na 32·3% veškery půdy [na téměř skoro procentu plochy jako v Německu] proti pouhým 16·3% v Rusku, proti 26% v Rakousku a proti 26·8% ve Francii). Ale v Uhrách mimo obilí (pšenici, kukuřici, žito, ječmen a oves) a brambory ostatní plodiny již málo padají na váhu, kdežto ve Francii se daří mnoho vína (asi dvacateronásobné množství proti Uhrám), jižní a jiné ovoce, veliké množství různých zelenin, jakož i obchodních a průmyslových plodin. Německo proti Uhrám vyniká pěstěním semen, obchodních plodin, cukrové řepy a zahradnických výrobků všeho druhu. Ale hlavní věcí dále je, že v Německu jen $\frac{2}{7}$ obyvatelstva jsou zemědělskými příslušníky, kdežto v Uhrách celé dvě třetiny obyvatelstva přísluší zemědělství.

Za to celá naše monarchie, kterou proti cizině dlužno považovati za hospodářskou jednotku, je výtěžkem svých výživných

plodin na jednoho obyvatele daleko za Německem a předčí jen nepatrně Francii. (V naší monarchii se při tom věnuje obilí a bramborám 29·3% veškery půdy, ve Francii jen 26·8%.) Rakousko samo o sobě je na obilí a brambory velmi chudé (hlavní příčinou jsou země alpské, Kras a malý podíl či špatně vzdělávaná orná půda na východě).

Jak jinak se jeví bohatým proti tomu *zemědělské Dánsko* — (ale přece ne tak zemědělské jako naše monarchie; neboť tam jen sotva $\frac{5}{12}$ obyvatel jsou zemědělskými příslušníky, kdežto v naší monarchii $\frac{4}{7}$). — V Dánsku v letech 1906—1909 sklídilo se průměrně ročně čistě 17 $\frac{3}{4}$ mil. q ekvivalentu obilního při počtu obyvatele asi 2·6 mil.; tedy na jednoho obyvatele připadalo v Dánsku 683 kg t. j. o 54% více než v naší monarchii (a značně více také než v samých Uhrách). Při tom v Dánsku není na obilí a brambory určeno ani celých 26% veškery půdy. I ve velmi hustě osídlené Belgii připadalo na jednoho obyvatele 274 kg obilního ekvivalentu z domácí úrody a to při jediné pouze šestině obyvatelstva příslušejícího k zemědělskému stavu.

Ještě hůře je tomu s výživou masitou pro naši monarchii (i pro oba její státy). Pro výživu masitou nejdůležitější jsou z většího zvířectva jediné hovězí a vepřový dobytek — (koně spíše jsou na závalu výživě lidí a ovce pozbyly kromě Velké Británie, Ruska a částečně i Francie svého dřívějšího významu). —

Stav dobytka dle nejnovějších sčítání (jichž data jsou uvedena a zároveň i s počtem obyvatel v téže době) byl tento v těchto zemích:

v zemi	rok	milionů		obyvatel
		dobyt. hověz.	vepřov.	
v Dánsku	1909	2·244	1·467	2·69
ve Švýcarsku	1906	1·498	0·549	3·52
v Německu	1907	20·631	22·147	62·4
ve Francii	1909	14·298	7·306	39·3
v Uhrách (bez Chorvatska)	1909	6·240	4·790	18·22
v Rakousku	1910	9·160	6·432	28·57
v Rusku	1910	36·529	11·593	135·—
v Belgii	1909	1·857	1·117	7·45
v Itálii	1908	6·218	2·508	34·—

tak že na 1000 obyvatel připadalo kusů:

	dobytka hověz.	vepřového
v Dánsku	835	546
ve Švýcarsku	426	156
v Německu	331	355
ve Francii	364	184

	dobytky hověz.	vepřového
v Uhrách (bez Chorvatska)	342	263
v Rakousku	321	225
v Rakousko-Uhersku	329	240
v Rusku	271	86
v Belgii	249	150
v Itálii	183	74

Z tohoto srovnání je viděti, jak naše převážně zemědělská monarchie trpí nedostatkem masa (a ovšem i jiných požitků od dobytka) i proti zemím převahou průmyslovým a obchodním (proti Švýcarsku, Německu a Francii). Při tom ještě se často z naší monarchie dobytek (a také maso) vyváží. Hůře na tom jsou jen země ještě výlučnějšího zemědělského rázu, totiž Rusko a Itálie. Ano v Belgii nad míru hustě osazené je podíl kusů dobytka na hlavu lidskou jen asi o 26% skrovnější nežli v naší monarchii. Ale schodek ten pro belgické obyvatelstvo je nesporně mnohem ještě menší, jelikož tam je kvalitativně (váha) dobytka nepoměrně lepší a kromě toho dosazuje se tam maso intensivním chovem domácího drobného zvířectva (drůbeže, králíků atd.)

Jak proti tomu je neskonalé bohatší Dánsko ne již úplně zemědělské! Čítáme-li přibližně 3 kusy vepřového dobytka = 1 kusu hovězího — (a pokud se týče výnosu masového, je to ještě pro vepřový dobytek nepříznivě vystiženo) — byl by ekvivalent hovězího dobytka na 100 obyvatel v Dánsku 1017 kusů, v naší monarchii 409 kusů čili v Dánsku připadalo by na každého obyvatele skoro 2½krát tolik kusů dobytka co u nás. A zajisté ještě váha jednotlivých kusů je v Dánsku mnohem větší než u nás, tak že tam snad na hlavu lidskou bez mála se vytyžší třikrát více masa než u nás (přihlíží-li se ještě k intensivnímu chovu drůbeže v Dánsku).

Z ostatních výtěžků půdy Rakousko — (ale nikoliv celá monarchie) — má jakousi přednost ve svém přírodním bohatství dříví. Lesní plochy je v Cislajtanii 9¾ mil. ha (asi 32½% veškerých ploch) proti necelým 14 mil. ha v Německu (25¾% celkové plochy) i asi 9 mil. ha v Uhrách (asi 27% povrchu). Podle úředních odhadů páčí se roční výtěžek dříví v Německu skoro na 49 mil. m³, v Rakousku však sotva na 29 m³. Pripadalo by tedy na jednoho obyvatele v Rakousku ročně asi 1 m³, kdežto v Německu jen ¾ m³ dříví. Tento větší podíl ročně asi o ¼ m³ dříví na jednoho obyvatele je ovšem při celkových výtěžcích půdy dosti podřízeného

významu a z daleka nemůže býti považován za nějakou náhradu našich daleko menších podílů potravin rostlinných a živočišných proti Německu.

Ostatně státy evropské kromě Skandinávie a Ruska nemají dosti dříví, některé země jako Dánsko, Nizozemí a Anglie jsou skoro bezlesé. Ale přes to náš větší poměrný podíl dříví, totiž 1 m³ ročně na jednoho obyvatele, je pro celkový stav blahobytu dosti nezávažný. Zcela jinak je tomu ovšem na př. ve Švédsku, kde na jednoho obyvatele připadá ročního výnosu dříví až 6 m³; tam hojnost dříví jistě už je dosti patrnou podporou domácí zámožnosti. Podobně je tomu v Norsku.

2. Bohatství nerostné a těžení hornické i hutnické v naší monarchii proti cizině (zejména naproti sousednímu Německu).

Nejdůležitějším bohatstvím z hornického a hutnického těžení jsou uhlí a železo.

Při uhlí rozeznáváme dlužno kamenné a hnědé uhlí. Hnědé uhlí pro svou menší výhřevnost má nepoměrně skrovnější význam; budeme tedy čítati hnědé uhlí asi za polovičku proti uhlí kamennému.¹

V dlouhé dosti době dvanácti let od r. 1898—1909 bylo vytěženo ekvivalentu kamenného uhlí t (podle přibližné rovnice, že $\frac{1}{2} t$ kamenného uhlí = 1 t hnědé uhlí) průměrně ročně:

ve Spojených Státech . . .	316·6	v Rakousko-Uhersku . . .	28·2
ve Velké Británii s Irskem	240·2	v Belgii	23·—
v Německu	146·4	v Rusku	19·1
ve Francii	34·2	světové těžení asi . . .	852·—

Z celého světového výtěžku uhlí připadalo na naši monarchii jen asi 3·3% (kdežto na Spojené Státy asi 37·2%, na Velkou Británii 28·2%, na Německo

¹ Podle německé statistiky bylo v desetiletí 1900—1909 v Německu vytěženo celkem 1260·8 ml. tun (t) kamenného uhlí v ceně 12.681 mil. M a 530¹/₃ mil. t hnědé uhlí v ceně 1301 mil. M. Z toho se najde cena 1 t kamenného uhlí = 10·06 M a cena 1 t hnědé uhlí = 2·45 M. Patrně podle ceny platila 1 t kamenného uhlí více než čtyři tuny hnědé uhlí. Čítáme-li tedy hnědé uhlí za polovičku proti kamennému, nadřuzujeme tím státům, které těží poměrně mnoho hnědé uhlí a to je právě v naší monarchii, kde více nežli dvě třetiny vytěženého uhlí připadají na uhlí hnědé. V Německu z vytěženého uhlí bylo jen 29·6% hnědé, ve Francii jest pouze zcela nepatrný zlomek uhlí hnědé.

17·2%, na Francii 4%, na malou Belgii 2·7%, na Rusko 2·2% a na všechny ostatní země už jen 5·2%). Podíl Rakousko-Uherska ještě během doby klesá; roku 1900 připadalo na naši monarchii přes 4%, roku 1895 přes 3·8%.

Poměrně na 1 obyvatele bylo vytěženo uhlí ročně (v období 1898—1909):

ve Velké Británii	55·54 q	ve Francii	8·73 q
ve Spojených Státech	36·81 »	v Rakousko-Uhersku	6·29 »
v Belgii	31·94 »	v Rusku	1·55 »
v Německu	24·50 »		

Z celé monarchie připadalo však na Cislajtánii výtěžku uhlí přes 85%, na Uhry ani ne celých 15%.

*

Výtěžek železa surového se hlavně řídí těžením uhlí — (a jen nepatrnější měrou podle bohatství rud; železné rudy se totiž dopravují k nalezištím uhelným). — V období dvanáctiletém 1898 až 1909 bylo vytěženo železa surového v mil. *t* průměrně ročně:

ve Spojených Státech	18·90	v Rusku	2·72
v Německu	10·08	v Rakousko-Uhersku	1·63
ve Velké Británii	9·29	v Belgii	1·20
ve Francii	2·94		

(Světové těžení bylo asi 48·90 mil. *t*.)

Podíl naší monarchie na světovém výtěžku surového železa činí zrovna skoro tolik co při uhlí, totiž 3·3%.

Ze světového výtěžku připadalo: na Spojené Státy 38·7%, na Německo 20·6%, na Velkou Británii 19%, na Francii 6%, na Rusko 5·6%, na Rakousko-Uhersko 3·3%, na Belgii 2·5% a na všechny ostatní země 4·3%.

Na jednoho obyvatele činil průměrný roční výtěžek:

ve Spojených Státech	220 kg	ve Francii	75 kg
ve Velké Británii	214 »	v Rakousko-Uhersku	35 »
v Německu	169 »	v Rusku	22 »
v Belgii	167 »		

Množství vyrobené ocele bylo poněkud jinak rozděleno v průměru jedenácti let (1898—1908) rovně v mil. *t*:

ve Spojených Státech	15·544	ve Francii	1·948
v Německu	8·686	v Rakousko-Uhersku	1·105
ve Velké Británii	5·397	v Belgii	0·917
v Rusku	1·959		

(Světová výroba byla průměrně ročně asi 36¼ mil. *t*.)

Na Rakousko-Uhersko tedy připadaly by asi 3% ze světové výroby. (Na Spojené Státy 42·9%, na Německo 23·9%, na Velkou Britanii s Irskem 14·9%, na Rusko a Francii po 5·4%, na Belgii 2½%, na všechny ostatní země asi 2%.)

Tedy průměrně ročně na jednoho obyvatele připadalo by vyrobené ocele:

ve Spojených Státech .182 kg	ve Francii 50 kg
v Německu 146 »	v Rakousko-Uhersku . . . 24 »
v Belgii 128 »	v Rusku 16 »

Z množství v monarchii vytěženého surového železa připadalo asi 28% na Uhry a 72% na Cislajtánii. Nepříznivější byl poměr Uher ještě při výrobě ocele.

*

Zrovna jako jsme to pozorovali při uhlí, podíl naší monarchie na výtěžcích surového železa a ocele se nápadně umenšuje. Tak ve dvanáctiletí 1898—1909 byl výtěžek surového železa v monarchii jen 3·3%, kdežto v r. 1880 byl ještě 4·2%, v r. 1890 3·4%, v r. 1907 už jen 3%. (Ovšem v r. 1907 byla všude značná nadvýroba železa, jenom v naší monarchii nikoli.) Podobně při výrobě ocele podíl naší monarchie byl v roku 1880 asi 3¼% ze světového množství, kdežto v období 1898 až 1908 byl už jen 3% a v r. 1907 klesl na 2·4% (arci v r. 1908 vystoupil opět nad 3%).

*

Jakkoli naše monarchie při těžení uhlí a při výrobě surového železa i ocele zůstává daleko za hlavními průmyslovými zeměmi evropskými i za Spojenými Státy americkými, jest její celkový podíl na světovém výtěžku přece obstojný; obnáší při uhlí a železe bezmála 3⅓%, při oceli 3%. Ale při ostatních horních a hutních produkcích — (kovech zejména) — je podíl ten více než nedostatečný. Připadá na Rakousko-Uhersko v nejnovější době:

Ze světové výroby mědi asi	1/7% (na Německo skoro 4%)
» » olova asi	1½% (na Německo asi 15%)
» » zinku něco přes	1½% (na Německo asi 31%)
» » cínu skoro	0 (na Německo asi 6% z cizích rud)
» » zlata sotva	1/2% (na Německo skoro 0)
» » stříbra sotva	1/2% (na Německo asi 2½%)
» » niklu	0 (na Německo skoro 20%)
» » platiny	0 atd.

Všechny tyto kovy se musí ovšem k nám z ciziny ve značných množstvích dovážeti. Celkem podílu ze světového výtěžku stále ubývá. Jedině trochu značněji se těží hliník (v Gastýně) a rtuť (v Krajině, asi od $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{6}$ z celého světového výtěžku). Mimo kovy doluje se v Haliči na petroleja v Čechách i na Moravě na tuhu. Ale tím se ovšem nedostatky jiného dolování jen zcela nepatrně dají hraditi a zůstává pro monarchii značný deficit velmi potřebných a nezbytných hutnických i hornických výtěžků, za které značné sumy jsme nuceni každoročně platit do ciziny.

Zejména také pro zemědělství nám scházejí nejdůležitější hnojivé soli, kterých má veliký nadbytek sousední Německo. Tak vytěžilo Německo v pětiletí 1905—1909 průměrně ročně draselnatých solí (kainitu a jiných solí draselnatých) 58·95 mil. q, z čeho bylo doma veliká většina spotřebována, průměrně ročně 50·37 mil. q. Také jiných podobných hnojiv (jako síranu ammonatého, různých fosforečných výrobků atd.) Německo má v hojnosti a vyvážá z nich dosti do ciziny. Tím se dobře vysvětlují tamní zvýšené výnosy zemědělské a veliké pokroky rolního i lučního těžení v Německu vůbec, jelikož Německo pilně zlepšuje své hubené půdy umělými hnojivy.

Německo kromě toho přivážá značné množství cizích hnojiv. Ve třiletí 1908—1910 bylo přivezeno (po srážce vývozu) čistě průměrně ročně do Německa: 7·037 mil. q fosforečnanu vápenatého, 6·471 mil. q chilského ledku, 0·317 mil. q guana, 0·134 mil. q kostní moučky v úhrnné roční průměrné ceně asi 167 mil. M.

3. Průmyslová výroba v naší monarchii proti cizině.

Naše průmyslové těžení musí býti podstatně a rozhodně nepatrnější nežli v ostatních státech na západě evropském; neboť již nepoměrně menší podíl obyvatel věnuje se u nás průmyslu. Podle sčítání z r. 1900 bylo ze všech výtěžně činných zaměstnáno při průmyslu — (do čehož již se počítá hornictví i hutnictví) — v Cislajtánii 23·3% a v Uhrách 13·6%; v celé monarchii pouze 19½%. Ovšem od r. 1900 se nepochybně procento průmyslového obyvatelstva zvětšilo, ale v celé monarchii nebude jistě mnoho přesahovati průmyslové obyvatelstvo $\frac{1}{6}$ všech výtěžně činných (20%). Proti tomu bylo při průmyslu v Dánsku 25·2% (1901), ve Francii 31·7% (1906), v Nizozemí 33·7% (1899), v Německu 40% (1907), v Belgii 41·6% (1900), ve Švýcarsku 44·9% (1900), ve Velké Británii asi 49% (1901) ze všech

výdělečně činných. Je tedy naše monarchie z oněch zemí daleko nejméně průmyslová a platí to nepochybně také o Cislajtánii samé; ovšem tím více je to pravdou o Uhrách, které jsou v průmyslovém těžení úplně odvisly od nás.

Ještě zřetelněji se to vidí, jak mnoho bylo používaných motorů při závodech průmyslových a obchodních (mimo dopravu železniční a paroplavbu). Tak podle sčítání 1907 bylo v Německu motorů těchto s celkovou energií 8·819 mil HP (koňských sil), v Belgii 1905 přes 0·900 mil. HP, ve Švýcarsku 1905 0·516 mil. HP, v Rakousku 1902 1·646 mil. HP, v Uhrách kolem r. 1900 jen asi 0·270 HP.

Podle toho na 1 mil. obyvatel připadalo HP v průmyslu a obchodu (s vyloučením dopravy): v Německu něco přes 142 tisíc, ve Švýcarsku asi 140 tisíc, v Belgii asi 123 tisíc, v Rakousku jen 62 tisíc, v Uhrách 14 tisíc; v Rakousko-Uhersku 42 tisíc.

Tyto okolnosti malého počtu v průmyslu činných lidí a poměrně nepatrného podílu činných motorů v průmyslu a obchodu jsou již neklamným znamením malé naší vyspělosti průmyslové.

*

Nejvyvinutější je v naší monarchii (a zvláště v Cislajtánii) průmysl zemědělského původu, totiž cukrovarnictví, pivovarství a lihovarství.

Cukru se vyrobilo v desetiletí 1900/01—1909/10 v mil. q průměrně ročně:

V Německu $18\frac{3}{8}$, v Rakousko-Uhersku $11\frac{1}{13}$, v Rusku $10\frac{1}{2}$, ve Francii $7\frac{15}{16}$, v Belgii $2\frac{1}{3}$, v Nizozemí $1\frac{2}{5}$. — Ze světové výroby cukru řepového i třtinového v desetiletí od 1900/01—1909/10 obnášející celkem $128\frac{1}{2}$ mil. q průměrně ročně vyrobilo se tedy v Rakousko-Uhersku 8·6 %, kdežto v Německu 14·3%, na Britskou říši připadalo 21%, na Spojené Státy 19·3%.

Piva se navařilo v pětiletí 1904/05—1909/10 mil. hl průměrně ročně:

V Německu $67\frac{3}{4}$, ve Velké Británii asi 55, v Rakousko-Uhersku $22\frac{1}{2}$.

Líhu se vaří průměrně ročně mil. hl asi:

V Rusku $7\frac{1}{2}$, v Německu něco přes 4, ve Francii $2\frac{3}{4}$, v Rakousko-Uhersku $2\frac{1}{2}$, ve Velké Británii $2\frac{1}{3}$.

Je viděti, že kromě výroby cukerní, ke které nejvíce přispívají země české, ani v zeměděl. průmyslu naše výkonnost není význačná.

Z ostatních velmi četných oborů průmyslových ještě dosti značně Cislajtanie vyniká v textilnictví (v kterém je zaměstnáno téměř 11% všeho průmyslového personálu i asi 15% všech koňských sil motorických). — Jaký je tu poměr našeho státu k ostatním zemím na př. při průmyslu bavlnářském, poznáváme z těchto výkazů o spotřebě bavlny a o množství vřeten v jednotlivých státech:

	spotřeba v mil. bal.	vřeten v mil.
	1909/10	1911
ve Velké Britanii	3·054	53·9
ve Spojených Státech	4·707	28·5
v Německu	1·664	10·3
v Rusku	1·433	8·6
ve Francii	0·920	7·2
ve Východní Indii	1·498	6·2
v Rakousku	0·733	4·7
v Itálii	0·675	4·2
v Japonsku	1·241	2·1
ve Švýcarsku	—	1½
v Belgii	0·198	1⅓

Z tohoto přehledu je viděti, že bavlnářský průmysl u nás je poměrně dosti vyvinutý, ačkoli zdaleka ne tak jako v Německu nebo ve Francii nebo ve Švýcarsku, zvláště když se pováží, že Cislajtanie zásobí svými textilními výrobky zároveň i Uhry.

Proti 337.500 osob v průmyslech textilních zaměstnaných s motory s celkovou energií 251 tisíc HP v Cislajtanii (1902) bylo v Německu (1907) v textilních průmyslech 1,095.000 zaměstnaných s motory o 886 tisíc HP. Je tedy zaměstnaných textilníků v Německu 3¼krát více a motorických energií přes 3½krát větší množství než v Cislajtanii.

K tomu v Uhrách 1899 bylo ještě 13½ tisíce zaměstnaných s motory sotva 13 tisíc HP při textilním průmyslu. Tedy proti celé monarchii má v tomto průmyslu Německo asi trojnásobný počet zaměstnaných i as 3¼násobnou motorickou energii.

Nelze v tomto stručném náčrtku porovnávat již všechnu naši průmyslovou výrobu v ostatních odvětvích s průmyslovým těžením jiných západních zemí evropských. Zajisté by se objevila ještě nápadněji naše malá míra činnosti a zvláště také výkonnosti industriální. Ale velmi různé a namnoze nestejnorodé podrobnosti by to tolik nápadně nedolíčily, jako se to může prokázati z jiných hospodářských známek, na př. při různých dopravách a při obchodu zahraničním.

4. *Vnitrozemská doprava (železniční, poštovní, telegrafní a telefonní)
v naší monarchii proti ostatním zemím.*

Jak mnoho jsme pozadu při ukojování svých hmotných potřeb za ostatní západní Evropou, toho dokladem nejpádňejším může být i intenzita dopravy.

Především je k tomu vhodné srovnati železné dráhy, na kterých lze nejlépe ukázati naši značně menší vyspělost národohospodářskou.

Koncem r. 1909 byly délky a kapitál investovaný v důležitějších železných drahách (vyňaty jsou dráhy úzkokolejné, jakož i jiné nepatrnější železnice):

	délka	z toho tratí s dvojí kol.	kapitál invest. v mil. fr.
ve Velké Británii s Irskem	37.300	55·70/0	32.400
v Německu	57.400	37·90/0	21.600
ve Francii	40.100	43·—0/0	18.000
v Rusku (1907)	62.700	22·20/0	16.900
v Rakousko-Uhersku . .	39.600	11·10/0	12.100
v Spojených Státech . .	376.000	?	87.000

Vozba po těchto drahách za r. 1909 je znázorněna:

	lokomotiv	vozů		dopravených	
		osobních v tisících	nákladních	os. na 1 km	tun na 1 km
v milionech					
ve Velké Británii s Irskem	22·8	53·—	786·—	—	—
v Německu	25·8	53·4	536·1	31.500	45.600
v Rusku	18·8	19·5	432·9	18.900	53.700
ve Francii	12·—	28·9	338·2	16.000	20.900
v Rakousko-Uhersku	9·9	20·2	226·4	11.200	21.500
v Spojených Stát. .	56·4	45·1	2116·8	48.900	366.500

Hospodářské výtěžky těchto drah za r. 1909 byly:

	hrubý příjem vyd. provozovací přebytek			kap. inv. se zúrokoval
	v milionech fr.			
v Německu	3240	2352	888	4·120/0
ve Velké Británii s Irskem	2967	1890	1077	3·330/0
v Rusku	2177	1767	410	2·420/0
ve Francii	1710	990	720	4·—0/0
v Rakousko-Uhersku . . .	1437	1037	400	3·3 0/0
ve Spojených Státech . . .	13829	11395	2434	2·8 0/0

Z těchto dat o železnicích je viděti, že z uvedených zemí naše dráhy jsou poměrně nejhůře vypraveny. Při dosti značném stavebním kapitálu celkovém mají nepatrné procento dvoukolejných tratí (jen poloviční co v Rusku, ani ne třetinu toho podílu

co v Německu, něco málo přes čtvrtinu co ve Francii a sotva pětinu co ve Velké Británii). Podobně je patrný nedostatek lokomotiv, osobních vozů a zvláště vozů nákladních. Také vozba, — osobní zejména, — je dosti slabá. Celkovou dopravou zboží celá monarchie sice trochu předčí Francii, ale nesmí se při tom zapomínati, že ve Francii veliké množství masivního a laciného zboží se dopravuje po vnitrozemských vodních cestách (po splavných řekách a průplavech) a že také dosti patrná část vnitrozemní dopravy bývá přebírána pobřežní dopravou námořní. Podobně k dopravě zboží v Německu jsou velmi výhodné a živé vodní cesty, kterých v naší monarchii vůbec skoro není (kromě malého kusu Labe a dosti nepatrné a málo významné plavby po Dunaji). Přes to jsou výkony drah v Německu při dopravě osobní asi $2\frac{5}{6}$ krát silnější a při dopravě zboží $2\frac{1}{3}$ krát značnější nežli v Rakousko-Uhersku.

*

Pro obchodní, hospodářský a kulturní ruch dále jsou velmi dobrým ukazovatelem pošty, telegrafy a telefony. Jak v tom směru je rozvinuta tato doprava všelikých zpráv, poznáváme z přehledů statistických za r. 1909 po případě 1910, při čemž se obmezujeme pouze na zásilky pošty listové (pořadí dle počtu dopisových zásilek bylo voleno):

V zemi	počet dopisových zásilek v mil.	počet obyv.	příjmy z pošt	vydání telegrafů a telefonů v milionech franků	přebytek
ve Spojen. Státech	12 668	91	992	1075	—83
v Německu	6,334	$64\frac{1}{2}$	1078	804	274
ve Velké Brit. s Brit.	5,159	$45\frac{1}{4}$	611	521	90
ve Francii	3,252	$39\frac{1}{3}$	202	296	106
v Rakousku	1 623	$28\frac{1}{3}$	200	171	29
v Uhrách	599	$20\frac{3}{4}$	91	58	33
[v Rakousko-Uhersku	2,222	$49\frac{1}{12}$	291	229	62]
v Rusku	1,257	135	439	228	211
v Itálii	1,132	$34\frac{1}{3}$	126	83	43
v Belgii	704	7·4	51	49	2
v Nizozemí	517	$5\frac{5}{6}$	35	36	1
ve Švýcarsku	402	$3\frac{3}{4}$	66	63	3
v Dánsku	163	2·7	32	31	1

Na jednoho obyvatele připadalo podle toho jednak dopisových zásilek, jednak ročního vydání ve francích:

	zásilek	fr.		zásilek	fr.
ve Spojených Státech . . .	139	11·8	v Dánsku	61	11·5
ve Velké Británii s Irskem	114	11·5	v Rakousku	57	6·0
ve Švýcarsku	107	16·8	v Uhrách	29	2·8
v Německu	98	12·5	[v Rakousko-Uher.]	45	4·6
v Belgii	95	6·6	v Itálii	33	2·4
v Nizozemí	89	6·2	v Rusku	9	1·7
ve Francii	83	7·7			

Z tohoto sestavení výsledků je viděti, jak celá monarchie a zvláště Uhry zůstávají daleko za ostatními západoevropskými zeměmi při dopravě poštovní.

Není tomu jinak ani při telegrafech ani při telefonech. V jednotlivých zemích uvedených podle dat uveřejněných v r. 1910 v Bernu bylo (srovnáno dle počtu depeší):

v zemi	délka spojení v tisících km	délka drátů	přístrojů tisících	depeší milionů
ve Velké Británii	93·1	801·6	49·4	89·11
ve Francii	177·5	653·1	21·6	60 64
v Německu	258·5	1749·1	51·4	54·10
v Rusku	191·8	669·9	7·8	30·20
v Rakousku	44·4	222 1	9·9	19·84
v Uhrách	24·7	139·8	7·1	10·90
[v Rakousko-Uhersku]	69 1	361·9	17—	30·74
v Itálii	51·4	255·2	13·1	16·37
v Belgii	7·6	41·4	2·6	7·74
v Nizozemí	7·3	35·1	2·2	6·33
ve Švýcarsku	7·4	47·7	2·4	5·13
ve Švédsku	10—	32—	1 2	3·95
v Norsku	20—	67·8	2·9	3·38
v Dánsku	3·6	12·2	9·4	3·06

Na 100 obyvatel připadalo tedy depeší

ve Velké Británii s Irskem	193	v Německu	84
ve Francii	154	ve Švédsku	73
v Norsku	144	v Rakousku	70
ve Švýcarsku	137	v Uhrách	53
v Dánsku	113	[v Rakousko-Uhersku]	63
v Belgii	105	v Itálii	48
v Nizozemí	88	v Rusku	22

Z 80 stanic jiskrové telegrafie v Evropě známých (1910) bylo jich po 18 ve Velké Británii a v Itálii, 15 v Německu, 10 ve Francii, 5 v Norsku a jen 2 v Rakousko-Uhersku.

Pro telefony budte uvedena tato data (sestavená dle počtu hovorů):

	hovoren tisíc	hovorů v milionech
v Německu	883·3	1519·4
ve Velké Británii s Irskem . . .	587·7	685·1
v Rusku	113·6	431—
ve Švédsku	163·7	313·7
ve Francii	201·1	236·9
v Rakousku	81·7	184·2
v Uhrách	44·6	126·4
[v Rakousko-Uhersku]	126·3	310·6]
v Itálii	51—	166·6
v Dánsku	80·4	149·4
v Norsku	53·2	115·3
v Nizozemí	48·8	93·2
v Belgii	38—	90·2
ve Švýcarsku	69·9	45·6

Na 100 obyvatel připadalo tedy telefonických hovorů:

ve Švédsku	5770	v Belgii	1210
v Dánsku	5530	v Rakousku	650
v Norsku	4900	v Uhrách	610
v Německu	2360	[v Rakousko-Uhersku]	630]
v Nizozemí	1600	ve Francii	600
ve Velké Británii s Irskem . . .	1450	v Itálii	490
ve Švýcarsku	1240	v Rusku	320

5. *Doprava námořní v Rakousku a v monarchii proti cizině.*

Jakkoli ve všech odvětvích dopravy vnitrozemské — (zvláště také v dopravě vodní) — zůstáváme daleko za zeměmi západoevropskými, přece ještě při dopravě námořní naše opozdilost je nepoměrně citelnější.

Ukazuje nám to především světový přehled obchodního námořního loďstva.

Při tom počítáme nosnost plachetních lodí námořních vesměs, tak že ji redukuje na nosnost parolodí v poměru, aby 4 tuny plachetní = 1 tuně parolodní; neboť v tom poměru nejméně parolodě překonávají lodě plachetní. Ostatně plachetního loďstva stále i absolutně ubývá a je ho zvláště málo u nás i v jiných zemích, které si svou plavbu námořní opatrovaly zejména až v novější době.

Obchodní loďstvo jednotlivých zemí vykazovalo koncem r. 1909 (u Ruska, Norska a Španělska koncem r. 1908, v Itálii koncem r. 1907) v tisících tun netto (pře počítaných vesměs na

parolodě dle udaného poměru; u Spojených Států a Japonska se rozumějí tuny brutto):

ve Velké Británii s Irskem . . . 10.600	v Nizozemí 475
[v Britickém imperiu . . . 11.720]	v Dánsku 450
ve Spojených Státech . . . 2.800	ve Španělsku 430
v Německu 2.480	v Rakousku 350
v Japonsku 1.300	v Řecku 330
v Norsku 1.040	v Belgii 185
ve Francii 970	v Brasílii 135
v Rusku s Finskem 660	v Uhrách 114
v Itálii 650	v Argentíně 85
ve Švédsku 625	v Portugalsku 80
[v Rakousko-Uhersku něco přes 460 tisíc].	

Je tedy Rakousko svým obchodním loďstvem pořadím na místě třináctém a Uhry až na místě sedmnáctém, celá monarchie na místě jedenáctém.

Námořní obchodní loďstvo celé naší monarchie nečiní ani 4% veškerého loďstva Britické říše a zdaleka ne ani pětinu loďstva Německého.

K horším výsledkům ještě dospějeme, když srovnáváme data nákladů lodních, které vepluly a vypluly v přístavech jednotlivých zemí.

Veplulo a vyplulo v tisících tun na lodích námořních (obchod pobřežní nepočítaje):

	z toho pod dom. vlajkou		z toho pod dom. vlajkou
ve Velké Británii		v Belgii 28.600	12·6%
s Irskem . . . 133.300	59·8%	v Rusku s Fin. 28.100	16·3%
ve Spojených Stát. 77.300	22·4%	v Nizozemí . . . 27.700	37—%
ve Francii 56.700	23·8%	ve Švédsku . . . 20.200	50·4%
v Německu 44.600	49·1%	v Dánsku 16.300	55—%
v Japonsku 39.700	48·6%	v Norsku 9.000	56·5%
v Itálii 33.600	23·3%	v Rakousku . . . 7.200	68·9%

Nepoměrně větší obchod námořní nežli Rakousko (s 7200 tisíc tun, z čehož 68·9% bylo obstaráno pod domácí vlajkou) měly ještě kromě toho tyto země v Evropě: Španělsko a Portugalsko, které jdou v pořadí hned po Itálii, pak Řecko, ze zemí mimoevropských Brasílie, Argentina, Chile, Uruguay a Mexiko, jakož i mnohé kolonie britické (Kanada, Austrálie, a Východní Indie). O těchto zemích však není zcela přesných dat i nebyly tedy v hořejším přehledu určitými čísly uvedeny.

Při Rakousku je nápadným vysoké procento nákladů lodních pod domácí vlajkou. Vysvětluje se to nepoměrně velikými subvencemi, které stát vyplácí domácím loďařským společnostem. V rozpočtu na r. 1912 je věnováno od státu subvencí a podpor námořním plavebním společnostem přes $22\frac{5}{8}$ mil. K, tak že na každou tunu po rakouských lodích na moři vezenou připadá stát ze svých pokladen celých 4.70 K! Zdáli je správným podobné plýtvání státními penězi, které plynou z těžkých daní (na př. z daně ze soli nebo z petroleje nebo z denní potrawy ve velkých městech atd.) na drahý luxus naší vlastní dopravy námořní, stojí zajisté za uváženou. To je zároveň důstojným doplňkem naší zbědované železniční politiky, kde na zúrokování státních železničních dluhů musí se každoročně z výnosu daní doplácti přes 100 mil. K, které nejsou výtěžkem provozu uhrazeny.

Doplňkem velmi poučným pro význam naší zámořské plavby jsou data o množství námořních nákladů určených do ciziny a příšlých z ciziny v jednotlivých evropských přístavech:

V zahraničním obchodu (s vyloučením plavby tuzemské) vyplulo a veplulo zboží v milionech tun (v r. 1909, po případě 1908):

v Antverpách	23.8	v Southamptonu	8.4	v Boulogne	4.8
v Hamburku	22.4	v Cherbourgu	8.1	v Bilbao	4.3
v Londýně	20.2	na Maltě	8.1	v Barceloně	4.2
v Rotterdamu	18.1	v Pireu	7.8	v Dunquerque	4.1
v Marseilleu	15.8	v Havreu	7.7	v Bordeaux	4.—
v Cardiffu	14.7	v Neapoli	7.1	v Amsterdamu	3.9
v Liverpoolu	14.3	v Hullu	6.5	v Newportu	3.7
v Cařihradě	14.—	v Kodani	6.3	ve Rjece	3.7
v Lisaboně	14.3	v Bremách			
v Newcastleu	12.6	s Bremerhav.	5.5		
ve Funchalu	12.5	v Terstu	5.3		
v Gibraltaru	9.2	v Glasgowě	5.1		
v Janově	9.—				

Je tedy T e r s t mezi evropskými přístavy na místě t ř i a d v a c á t é m a Rjeka až na místě d v a a t ř i c á t é m.

6. Zahraniční obchod rakousko-uherský.

Nejvíce se naše monarchie opozdila proti jiným — (i zcela malým) — zemím na západě Evropy svým zahraničním obchodem.

Spočítáme-li cenu dovozu z ciziny a vývozu do ciziny — čili jak krátce budeme říkati — cenu o b v o z u, jeví se nám v m i l i o n e c h f r a n k ů :

	průměrný roční obvoz v desetiletí 1901—1910	průměrný roční obvoz v desetiletí 1891—1900	vzrůst v procent. proti předešlému desetiletí
ve Velké Brit. s Irskem	21.454	15.761	36.2%
v Německu	16.171	9.981	62.—%
ve Spojených Státech .	14.148	9.123	55.1%
ve Francii	10.155	7.709	31.7%
v Nizozemí ¹	9.531	6.077	56.8%
v Belgii	5.547	3.360	65.1%
v Rakousko-Uhersku .	4.653	3.980	16.9%
v Rusku	4.634	3.219	44.—%
v Itálii	4.032	2.345	71.9%
ve Švýcarsku	2.367	1.652	44.3%
v Dánsku	1.244	779	59.8%

Jsmo silně pozadu v zahraničním obchodě nejen za velikými státy Velkou Británií, Německem, Spojenými Státy severoamerickými a Francií, nýbrž také za malými zeměmi za Nizozemím a za Belgií a jen nepatrně předstihujeme Rusko a Itálii. Malé státy bez kolonií: Švýcarsko a Dánsko mají poměrně proti naší monarchii zahraniční obchod ohromný. Ale zvláště je nápadno, že náš zahraniční obchod, ačkoli byl již v minulosti dosti slabý a málo vyvinutý, přece velmi málo vzrůstá, daleko nejméně ze všech nahoře uvedených zemí. V naší monarchii stoupla cena obvozu od desetiletí 1891—1900 do 1901—1910 pouze o 16.9%, kdežto ve Francii o 31.7%, ve Velké Británii s Irskem — ačkoliv tam byl už zahraniční obchod obrovský — o 36%, ve Švýcarsku o 43%, v Rusku o 44%, ve Spojených Státech o 55.1%, v Nizozemí o 56.8%, v Dánsku o 59.8%, v Německu o 62%, v Belgii o 65.1% a v Itálii dokonce o 72%! Tady neplatí již pouze rčení, že kdo nepokračuje, jde nazpátek, nýbrž vidí se, že i pomalý pokrok se jeví znatelně citelným opožděním. Belgie, která byla cenou svého obvozu dosti silně za námi v desetiletí 1891—1900 — (náš obvoz měl tehdy cenu asi o 18½% vyšší) — předstihla nás v období 1901—1910 již o 19.2%.

Ale ještě jinak je vývoj našeho zahraničního obchodu velmi povážlivý. Příklad z ciziny vzrostl totiž nepoměrně více než vývoz do ciziny, takže v posledním desetiletí cena přívozu celkem převýšila cenu vývozu. (Cena dovozu do Rakousko-Uherska z ciziny vzrostla za desetiletí o 22.9%, kdežto cena vývozu se zvětšila pouze o 11.4%.)

¹ Průměr pouze devítiletý od 1901—1909, protože data z r. 1910 mi nejsou známa.

Naše monarchie přešla nyní od zemí, které vykazují aktivní obchodní bilanci, mezi země s passivní bilancí obchodní. Nebylo by to nijak povážlivým zjevem, kdyby naše monarchie byla zemí věřitelskou; neboť tím by se právě vyjadřovala poplatnost ciziny vůči nám. Ale pro nás, kteří jsme silně do ciziny zadluženi a kteří jsme dříve dlužné úroky platili hlavně vývozem domácího zboží do ciziny, znamená passivní obchodní bilance, že se stále silněji zadlužujeme. Kromě dlužných úroků, které nedovedeme svými přebytky za vyvezené zboží uhraditi, přirůstá nám ještě více dluhů z cizozemského zboží neuhrazeného vývozem. Ovšem jsou možné i jiné úhrady dlužných povinností do ciziny nežli vyvezeným zbožím, ale pro naše zadlužení byl přebytek vývozu přece jen nejhlavnější položkou úhradní.

Passivní bilance sama o sobě není nijakou chorobou národohospodářskou. Naopak země, které mají mnoho pohledávek v cizině a které při tom ještě mnoho si vydělávají svým zahraničním sprostředkováním obchodu, dostávají tak od ciziny povinné platy ve formě zboží. Ale my jsme zemí dlužnickou a hospodářsky slabou a cizině silně poplatnou a tedy musíme si své úroky dlužné i jiné povinnosti uhrazovati především vývozem zboží. Poslední dobou však nové státní dluhy jak cislajtánské tak uherské patrně nemohly se rozprodati pouze věřitelům na domácím trhu i dostaly se nové i staré státní dluhopisy rakouské i uherské ve velikých sumách do ciziny. Za tyto nové dluhy přišla pak z ciziny úhrada nikoli jen přímo v hotových penězích, nýbrž z velké části hlavně ve zboží a tím se tedy vysvětluje nynější passivita naší zahraniční obchodní bilance.

Tedy nám passivní naše bilance tato ukazuje zřetelně dosti povážlivou naši chorobu; není sama sice neuhem, ale jest jeho určitým znamením (symptomem), že dosavadní svou chudobu a poplatnost si ještě přituzujeme děláním velmi povážlivých dluhů nových, kterými se podrobujeme k těžké poplatnosti cizím státům. To je tím povážlivější, že zároveň stoupla úroková míra našich výpůjček a že náš úvěr je jedním z nejhorších v Evropě.

Pro srovnání, jak kde vzrostl od desetiletí 1891—1900 do 1901—1910 vývoz i přívoz v jednotlivých státech, uvádíme procentuální přírůstky jejich, jakož i jaké jsou průměrné roční obchodní bilance. Poznačujeme při tom aktivní bilanci znaménkem + (t. j. vývoz větší než přívoz) a bilanci passivní znaménkem — (t. j. vývoz menší nežli přívoz):

v zemi	bilance zahran. obchodu mil. fr.		Vzrůst od desetiletí předešlého	
	1891—1900	1901—1910	přívozu	vývozu
ve Velké Británii s Irskem	— 3667	— 3988	31·—0/0	44·4/0
v Německu	— 1268	— 1687	58·8 »	66·2 »
ve Spojených Státech . .	+ 1312	+ 2332	51·3 »	57·9 »
ve Francii	— 632	— 382	26·3 »	38·1 »
v Nizozemí	— 547	— 963	58·4 »	55·—»
v Belgii	— 262	— 669	71·6 »	57·5 »
v Rakousko-Uhersku . .	+ 176	— 22	22·9 »	11·4 »
v Rusku	+ 335	+ 908	29·2 »	56·—»
v Itálii	— 176	— 664	86·3 »	55·2 »
ve Švýcarsku	— 270	— 389	43·4 »	43·1 »
v Dánsku	— 139	— 165	53·6 »	68·4 »

Pro náš přívoz z ciziny je sice přírůstek už dosti nápadně nejmenším — (jen Francie, Rusko a Velká Británie se nám v tom směru poněkud přibližují; než i ve Francii je přece vzrůst ten ztelně větší než u nás), — ale daleko hůře se opozdujeme při vývozu. Přírůstek ceny našeho vývozu za desetiletí 1901—1910 proti desetiletí předešlému je pouze 11·4% a za Francií, kde po nás cena vývozu nejméně vzrostla, ocitujeme se již hojně pozadu; přírůstek ceny vývozu ve Francii byl 3½násobný než u nás. Ve Švýcarsku a ve Velké Británii je procentuální vzrůst ceny vývozu skoro čtyřnásobný, v Itálii i v Nizozemí a v Rusku skoro pateronásobný, v Belgii a ve Spojených Státech víc jak pateronásobný, konečně v Německu a v Dánsku šesteronásobný. Tedy stejným způsobem i země průmyslové i státy zemědělské překonávají nás nepoměrně svými pokroky v zahraničním obchodu, zvláště svým vývojem exportu. — Našli bychom sice jeden stát, ve kterém zahraniční obchod ještě hůře se rozvíjel než u nás, je to Španělsko. Ale tento soudruh v nezdaru nám zajisté bude malou útěchou, zvláště když povážíme, že Španělsko mezitím pozbylo skoro všech kolonií ke sklonku minulého století a tím jeho zahraniční obchod podstatně byl ochromen. (Ve Španělsku byla cena přívozu v desetiletí 1901—1910 průměrně ročně asi 964 mil. frs. a cena vývozu 900 mil. frs., kdežto v desetiletí 1891—1900 byla průměrná roční cena přívozu 875 mil. frs. a vývozu 849 mil. frs. Přibylo tam tedy v desetiletí 1901—1910 proti předešlému ceny přívozu jen o 10·2% a ceny vývozu o 6%, ceny celého obvozu 8·1%.¹⁾)

¹⁾ Ve Španělsku k tomu ještě od r. 1902 nebyla počítána do obvozu

Jakousi zajímavost měly by také ceny zahraničního obvozu měřené počtem obyvatel. Bylo totiž přibližně:

	obyvatel v milionech		prům. roční cena obvozu	v mil. fr.
	1895	1905	1891—1900	1901—1910
ve Velké Británii . . .	39 ¹ / ₂	43 ¹ / ₂	15.761	21.454
v Německu	52 ³ / ₈	60 ³ / ₄	9.981	16.171
ve Spojených Státech .	69	84	9.123	14.148
ve Francii	38 ² / ₃	39 ¹ / ₄	7.709	10.155
v Nizozemí	5	5 ¹ / ₂	6.077	9.531
v Belgii	6 ³ / ₈	7 ¹ / ₈	3.360	5.547
v Rakousko-Uhersku .	45	49 ¹ / ₂	3.980	4.653
v Rusku	110	130	3.219	4.634
v Itálii	31 ¹ / ₄	33 ¹ / ₂	2.345	4.032
ve Švýcarsku	3 ¹ / ₈	3 ¹ / ₂	1.652	2.367
v Dánsku	2 ¹ / ₄	2 ⁵ / ₈	779	1.244
ve Španělsku	18	19	1.724	1.864

Případalo by tedy na jednoho obyvatele ceny obvozu zahraničního ve francích průměrně ročně:

	1891—1900	1901—1910
v Nizozemí	1210	1730
v Belgii	527	779
ve Švýcarsku	529	676
ve Velké Británii s Irskem	399	493
v Dánsku	346	487
v Německu	191	266
ve Francii	199	259
ve Spojených Státech	132	169
v Itálii	75	120
ve Španělsku	96	98
v Rakousko-Uhersku	88	94
v Rusku	29	36

Na tato poměrná čísla nelze klásti sice přílišný důraz, nicméně vystihují dosti zřetelně naši obchodní zapozdílost i naši poměrnou chudobu. V tom směru i Španělsko nás trochu předčí i zůstává za námi pouze Rusko. Než Rusko je sice velmi chudý stát, ale je při tom ohromnou državou, tvořící svět pro sebe a mohlo by si samo dosti dobře postačiti bez cizí výpomoci. My však jsme ve středu Evropy na rozhraní dvou světových civilisací: západní převážně průmyslové a východní silně zemědělské. Neuzavíráme se ani příliš proti cizině — (naše ochranná cla nejsou příliš vysoká) — a přece

cena drahých kovů, kdežto dříve se do něho počítala. V ostatních zemích se cena drahých kovů nepočítala ani do přívozu ani do vývozu.

naš podíl na světovém obchodu je tak žalostně nepatrný, že jen Rusko zůstává za námi. — Rusko se při tom uvědoměle aspoň uzavírá cizině svými vysokými, namnoze prohibitivními cly a může tak do jisté míry bez obavy činiti, protože je náravně rozlehlou, souvislou říší, v které se daří plodiny skoro všech různých klimatů. (Rusko si na př. vypěstuje dnes také velkou část spotřebované bavlny i jiných vláken jihozemských [juty], které se do ostatních evropských států přivážejí za veliké ceny z jiných dílů světa.)

Také pro naše pokroky je osudný ten fakt, že v období 1891 až 1900 Itálie poměrnou cenou svého zahraničního obchodu byla dosti značně za námi, kdežto v období 1901—1910 nás už velmi nápadně předstihla. Že ani tu nerozhodují zámořské osady ani výhodná poloha u moře, je nejlépe patrné z příkladu Švýcarska, kde cena obvozu na hlavu je nepoměrně větší nežli v naší monarchii (jest víc než sedmeronásobná). Švýcarsko přece nemá kolonií a od moře je na všechny strany dosti daleko vzdáleno. Poměrně tak veliký obvoz Švýcarska vysvětluje se z části arci tím, že je to země turistická. Ale naše monarchie má přece také podobné přírodní krásy i dosti vyvinutou turistiku — (také pro svou hojnost světových lázeňských míst), — ale schází jí podobná obchodní, průmyslová i vůbec hospodářská činnost, jaká je domovem ve Švýcarsku.

7. Celkový stav blahobytný v naší monarchii a státní jmění obou polovin říše.

Z předešlých rozborů je už nepochybně zřejmo, že jak Cislajtanie tak zejména Uhry jsou proti ostatním státům evropským zeměmi zcela nezámožnými ano i chudými. Jejich zemědělství nedovede již ani zjednatí dostatečně hojně potravy pro veškeré obyvatelstvo: V Rakousko-Uhersku připadá z domácí úrody na jednoho obyvatele ročně asi o 70 kg obilí (obilního ekvivalentu) méně nežli činí podíl z domácí úrody na jednoho obyvatele v Německu. Podobně i hůře snad je tomu při potravě masité. V Rakousko-Uhersku je na 1000 obyvatel asi o 40 kusů hovězího dobytka (jeho ekvivalentu totiž, kde počítáme 3 vepře = 1 kusu hov. dobytka) — méně nežli v Německu; a průměrná váha kusů je jistě v Německu značně větší. A toho všeho dociluje se v Německu při počtu zemědělských příslušníků *poměrně aspoň dvojnásob menším než u nás.* (V naší monarchii je

zemědělských příslušníků jistě přes $\frac{4}{7}$ obyvatelstva, kdežto v Německu přísluší k zemědělství sotva $\frac{2}{7}$ obyvatelstva.)¹

Jestliže do Německa při té poměrné hojnosti domácích potravin přiváží se ještě mnoho obilí, masa, másla, vajec a jiných všelikých požitků, a jestliže naše monarchie při své obmezené zásobě plodin a masa ještě z toho dovede pravidelně vyvážeti, svědčí tato okolnost sama jen tím více o naší nezámožnosti a veliké skrovnosti živobytí všeho obyvatelstva.

Ale tím hůře je tomu ve všech ostatních oborech těžení. Naše přírodní bohatství uhlí, železa i jiných kovů a hornin, jakož i jejich těžení bylo by zholo nepostačitelné pro státy pokročilejší. Jestliže uhlí poměrně jen málo přivážíme a jestliže ještě i něco železa vyvážíme, vysvětluje se to pouze nedostatečným rozvojem našeho průmyslu. Již ten fakt to hrozně osvětluje, že v Německu při výrobě průmyslové je upotřebeno strojových zařízení s počtem koňských sil $4\frac{1}{2}$ krát větším nežli v celé naší monarchii! Kromě toho Německo má hojnost jiných velmi důležitých kovů a nerostných hnojiv, jako zinku, olova, niklu, cínu, mědi, draselnatých a fosforečnatých solí, kterých se nám buď zcela nedostává, nebo kterých máme jen v tak skrovném množství, že je musíme také při našem nepatrném těžení průmyslovém hojně přivážeti z ciziny.

A nejlhůře jsme se opozdili v dopravě i v obchodu. Ocítáme se v tom směru i za státy zcela schudlými, za jaký se považuje na př. Španělsko se svým nečetným a znuzeným obyvatelstvem.

A tím hůře je, že také státní naše hospodářství nemůže se vykázati žádným výnosným jměním. Jediný vydatnější majetek státní jsou státní železné dráhy v Cislajtánii i v Uhrách. Ale dráhy ty jsou passivní; v Cislajtánii se musí krýti stále deficity z nich, přesahující až sto milionů ročně. A podobně je tomu v Uhrách. Kromě drah státy naší monarchie nemají už jiného výnosného jmění, které by stálo za zmínku. Státní doly jsou totiž podobně nevýnosné jako státní dráhy a musilo býti v jednotlivých až těžení zastaveno neb aspoň se značně omezilo (na př. v Příbrami). Také jiné podniky státní (pošta, státní tiskárny, mincovny atd.) neposkytují značnějších výtěžků; při poště se vykazuje sice jakýsi skrovný čistý výtěžek, ale nepočítá se při tom, jak veliké kapitály

¹ Hustota zemědělských příslušníků je v Rakousko-Uhersku asi 45 na 1 km² (celková hustota asi 79 lidí na 1 km²); v Německu je hustota zemědělských příslušníků pouze 34 na 1 km² (celková hustota 120 lidí na 1 km²).

jsou v tomto dopravním ústavě investovány a jaké se ještě investovati musí.

Zcela jiná situace je v Německu ve všech jednotlivých státech. Pruskó má čistého výtěžku ze svých drah od 450 až 500 mil. M ročně a z ostatního jmění (ze státních polností, lesů, dolů, bankovních ústavů a jiných závodů) přes 125 mil. M. Při tom veškeré státní dluhy se páčí na 10.000 mil. M a připočítáme-li k tomu ještě asi 3000 mil. M jako podíl pruský z německého říšského dluhu, činilo by zatížení státním dluhem pruským 13.000 mil. M. Na tento dluh jsou nutny úroky roční něco přes 420 mil M, tak že čistým výnosem státního jmění se uhradí nejen všechny dlužné úroky ze státních dluhů, nýbrž zbývá nad to veliký přebytek na hrazení správních vydání asi přes 150 mil. M ročně. A stejně příznivá ano příznivější je situace finanční také v ostatních státech německých.

V naší monarchii vzrostly státní — (i jiné veřejné) — dluhy do závratné výše a nejsou jich úroky kryty leč jen z nepatrné části čistým výnosem státního jmění. Veškeré státní dluhy cislajtánské činí skoro 13.000 mil. K s ročním břemenem úrokovým přes 520 mil. K a státní dluhy uherské se páčí přes 7000 mil. K s ročním úrokovým břemenem 280 mil. K. Tedy státní dluhy monarchie vyžadují ročně již přes 800 mil. K úroků, což je roční zatížení na hlavu asi 16 K. Při veliké chudobě našeho obyvatelstva je to tím více na pováženou, jelikož státní vydání nejsou již v rovnováze se státními příjmy a nová zatížení státních rozpočtů se nemohou hraditi jinak než novými státními dluhy.

Ale o tom je potřebí již v samostatné další úvaze promluviti.

II.

Překotný vzrůst státního hospodářství v Cislajtánii proti ostatním státům. Těžké zdanění chudiny v Rakousku.

Zneužívání státního úvěru a selhávání jeho.

1. Státní vydání rakouská a jich vývoj hlavně v nynějším století.

V r. 1867 před rozdělením monarchie ve dva samostatné státy mělo celé Rakousko-Uhersko ročního vydání 846·8 mil. K. A v tom ještě bylo zahrnuto 38·2 mil. K válečné náhrady Prusku a asi 29·6 mil. K na stavbu nových železnic. Odečteme-li tyto položky, v tehdejší době arci zcela mimořádné, zbývalo by 779 mil. K všech řádných státních vydání pro celou monarchii! — V následujícím roku 1868 Cislajtanie sama měla jen 478½ mil. K ročních příjmů.